

Derleme / Review

DÜNYADA VE TÜRKİYE’ DE SPOR PSİKOLOJİSİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Gözde ERSÖZ¹

ÖZET

Geçmiş çalışılacak temel konulardan biri haline getiren, şimdiki zamanın geçmişe bağlı olmasıdır. Önceki zamanlarda neler olduğu bilgisinin işe yarama potansiyeli bulunmaktadır çünkü geçmiş, şimdiki zamanı etkiler. Dünyada 1830’ lu yıllarda gelişmeye başlayan spor psikolojisi kavramı Türkiye’ de 1943 yılında ilk kez ele alınmıştır. Spor psikolojisi alanında dünyada ve eşzamanlı ülkemizde olan tarihsel gelişimi ortaya koyan çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Bu makalede spor psikolojisi alanında öncü olan olaylar, bilim insanları ve geçmiş ele alınarak, bu alandaki bilgiler ile gelecek nesile ışık tutulmaya çalışılmıştır. Tarih araştırmalarında kullanılan tasnif (sınıflama) yöntemi ile bu makalede spor psikolojisi tarihi kronolojik olarak altı dönemde ele alınmış ve her dönemde dünyada olan gelişmelere paralel Türkiye’ deki bu alandaki gelişmeler eklenerek spor psikolojisi tarihine genel bir çerçeve çizilmiştir. Çalışmanın sonunda ise spor psikolojisi alanında ülkemizde ilk ve öncü çalışmalara imza atan bilim insanlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Spor psikolojisi, tarihsel süreç, spor psikolojisi öncüleri

HISTORICAL DEVELOPMENT OF SPORTS PSYCHOLOGY IN THE WORLD AND IN TURKEY

ABSTRACT

What makes the past one of the main subjects to study is that the present is tied to the past. Knowledge of what happened in previous times has the potential to be useful because the past influences the present. The concept of sports psychology, which started to develop in the world in the 1830s, was first discussed in Turkey in 1943. In the field of sports psychology, there are not many resources that reveal the historical development in the world and simultaneously in our country. In this article, pioneering events in the field of sports psychology, scientists and the past are discussed and it is tried to shed light on the next generation with the information in this field. With the classification method used in historical research, the history of sports psychology is discussed chronologically in six periods in this article and a general framework is drawn to the history of sports psychology by adding the developments in this field in Turkey in parallel with the developments in the world in each period. At the end of the study, scientists who made pioneering studies in the field of sports psychology in our country were included.

Keywords: Sport psychology, historical process, pioneers of sports psychology

1. GİRİŞ

Zihin ve beden arasındaki ilişki Antik Çağ’lardan bu yana insanların dikkatini çekmiştir. Ünlü Yunan filozofu Plato, spor psikolojisinin özünü yakalayan “sağlıklı vücutta sağlıklı zihin” sözünü söylemiştir (Karageorghis ve Terry, 2011). Bu söylem aslında bizlere çok yabancı değildir. Ulu önder Mustafa Kemal Atatürk “Sağlam kafa sağlam vücutta bulunur” sözüyle beden ve zihin arasındaki ilişkiye değinmiştir. Belki tam olarak spor psikolojisi olarak adlandırılmasa da, içerik olarak beceri oluşturma, rekabetçi taktikler, duygusal kontrol konularını ele aldığı için, Sun Tzu’nun M.Ö. 5. yüzyılda yazdığı “Savaş Sanatı” adlı kitabı da spor psikolojisi konularından izler taşımaktadır (Williams ve Krane, 2015). Spor Psikolojisini

¹ Fenerbahçe Üniversitesi Spor Bilimleri Fakültesi, İstanbul/TÜRKİYE.
gozde.ersoz@fbu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-4848-1929

bilinen tarihine baktığımızda başlangıcı belirsiz olmakla beraber Viktorya Dönemi' nin (1819-1901) spor psikolojisinin gelişmesinde önemli bir yeri olduğuna inanılmaktadır. Bu dönemde yayınlanan kültürel yayınlarda spor psikolojisi ile alakalı ama bilimsel nitelikte olmayan çok sayıda yazı yayımlanmıştır. Bu yazılar sportif özellikler, sportif performansın psikolojik boyutu ve yaş, cinsiyet ve kültürün spordaki rolü konularına odaklanmıştır (Akt. Tiryaki, 2000).

Spor psikoloji tarihine ilişkin bir anlayış geliştirmek için bu disiplinin ortaya çıktığı ve geliştiği süreci anlamak gerekmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için tarih araştırmalarında kullanılan tasnif (sınıflama) yöntemi şeklinde sistematik bir yol izlemenin daha iyi olacağı düşünülmüş ve yıllar Weinberg ve Gould (2018)' un "*Spor ve egzersiz psikolojisinin temelleri (Foundations of sport and exercise psychology)*" kitabında yaptığı sınıflamadan yola çıkarak 1830-1919, 1920-1938, 1939-1965, 1966-1977, 1978-1999, 2000'li yıllar ve günümüz şeklinde altı dönemde tasnif edilerek dünyada ve Türkiye'de spor psikolojisinin tarihi sistematik bir şekilde bu makalede anlatılmıştır.

1. Dönem: İlk Yıllar (1830–1919)

1830' da Alman bilim adamı Carl Friedrich Koch, "Beden eğitiminin psikolojisi" üzerine bir makale yayınladığı; 1879' da ise Wilhelm Wundt'un Leipzig Üniversitesi'nde ilk psikoloji laboratuvarında beceriyle ilgili deneysel araştırmalar yürüttüğü görülmektedir (Karageorghis ve Terry, 2011; Terry, 2011). Konrad Rieger'in 1884'te yayınlanan hipnoz ve kas dayanıklılığı üzerine araştırması ve Angelo Mosso'nun 1891'de yayımlanan zihinsel yorgunluğun fiziksel performans üzerindeki etkilerine ilişkin araştırmaları spor psikolojisi alanında ilkler arasında ayrıca yer almaktadır. Koch, Wundt, Rieger ve Mosso'nun çabalarını takiben, Philippe Tissie'nin 1894'te psikoloji ve beden eğitimi üzerine yayınları ve Pierre de Coubertin'in spor psikolojisi terimini ilk kez ABD'de kullanması spor psikolojisi alanının doğuşundaki ilk faaliyetler olarak bilinmektedir (Lochbaum ve ark., 2022).

1890'lı yıllarda deneysel psikolojinin etkisi nedeniyle alan değişmeye başlamış ve psikolojinin ne olduğu konusunda bir tartışma ortaya çıkmıştır. Bu tartışmanın bir sonucu olarak, Yale Üniversitesi felsefe bölümünün başkanı olan George T. Ladd ile Edward W. Scripture alanın felsefi veya içebakış yönlerine karşı psikolojinin bilimsel ölçümüyle ilgilenmişlerdir (Reiber, 2001). Scripture'ın, psikolojinin bir bilim olması ve alanı ilerletmek için doğru ölçümlerin yapılması konusunda çok tutkulu olduğu, psikolojinin bilimsel, güvenilir ölçümlerle desteklenmesi gerektiği ve ölçüme dayalı olmayan ifadelerin pek bir değeri olmadığına olan inancı literatürde belirtilmiştir. Kendisinin spor ve beden eğitimi topluma yeni psikoloji biliminin yararlılığına dair örnekler sunmasının bir yolu olarak gördüğü de bilinmekteydi (Kornspan, 2007).

1893' de Scripture, Yale Üniversitesi'nde sporun psikolojik olguların anlaşılmasında önemli bir araç olduğunu düşünerek, eskrimcilerin ve koşucuların reaksiyon zamanı ve hareket eğitimi arasındaki ilişkiyi laboratuvar çalışmalarıyla araştırmış ve sporun kişilik gelişimini nasıl etkilediğini incelemiştir (Weinberg ve Gould, 2018). Scripture, Yale psikoloji laboratuvarının müdürü iken, Scripture ve çalışma arkadaşları için önem arz eden, muhtemelen spor ve beden eğitime uygulanan yeni psikolojiyi ele alan ilk

dergilerden biri olan, “*Yale Psikoloji Laboratuvarından Çalışmalar*” başlıklı bir dergi yayımlamaya başlamıştır. Buna ek olarak, yeni psikolojinin spora nasıl uygulanabileceğine dair birçok örnek içeren *Düşün, Hisset ve Yap* (Thinking, Feeling, Doing-1895) ve *Yeni Psikoloji* (New Psychology-1897) başlıklı iki kitap yazmıştır. Psikolojinin spora nasıl uygulanacağı bilgisini keşfetmeye çalışan araştırmalarının yanı sıra; spor ve atletizmin nasıl eğitimsel değer sağlayacağı bilgisine de uygulamalı çalışmalarında ulaşmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Yale Üniversitesi’nde Amerika’daki ilk beden eğitimi öğretmenlerinden biri olan William Anderson ile birlikte çalışarak, spor psikolojisini geliştirmek için beden eğitimi ve psikoloji alanlarında iş birliği yapmıştır (Kornspan, 2007).

O dönemdeki gelişmelerin temelinde aslında 1800’lerin sonlarında beden eğitimi müfredatının cimmastik-eğitim merkezli olmaktan çıkıp spor temelli bir müfredata yönelmesinin de etkisi vardı. Spor odaklı bir müfredata geçiş ile sosyal ve toplumsal konulara odaklanılmış ve bu noktada beden eğitimi alanı psikoloji ve sosyal bilimlerle ilgili sorular sormaya başlamıştır. O dönemde, Amerikan Psikoloji Derneği ve Amerikan Beden Eğitimi Geliştirme Derneği iş birliği ile psikologlar 1894 ve 1901’deki iki beden eğitimi konferansında dersler ve araştırmalar sunmuş ve beden eğitimi öğretmenlerine ölçüm ve istatistiksel yardım sağlamışlardır. William James, Harvard’daki beden eğitimi programı için psikoloji öğretiminde beden eğitimi öğretmenleri ile iş birliği yapmıştır. James Cattell ise, Columbia Üniversitesi’nde profesör iken beden eğitimi öğretmenleri ile yine birlikte çalışmıştır (Cattell, 1901).

Fizyolojik ve psikolojik süreçleri eğitim alanına uygulama girişiminde bulunan ilk araştırmacılardan biri de Harvard Üniversitesi’nin Lawrence Bilimsel Okulu’ndan George Wells Fitz’dir. 1891-99 yılları arasında Harvard’da Anatomi, Fizyoloji ve Beden Eğitimi Bölüm Başkanlığını yürüten Fitz, Kuzey Amerika’da ilk beden eğitimi laboratuvarı olarak nitelendirilen laboratuvarı kurmuş ve laboratuvarında genellikle reaksiyon zamanı üzerine çalışmalar yapmıştır (Wiggins, 1984; Davis, Huss ve Becker, 1995).

Spor psikolojisi alanında tanınan ilk çalışma 1897’de Indiana Üniversitesi’nden bir psikolog olan Dr. Norman Triplett’in, bisiklet branşında, diğer rakiplerin varlığının sporcunun performansını kolaylaştırabileceği konusunda yayınladığı araştırmadır. Bu çalışma ile Triplett (1897) bisiklet branşında “Sosyal Kolaylaştırma (Social Facilitation)” kavramını ortaya koymuştur (Davis, Huss ve Becker, 1995).

Triplett ve Scripture, deneysel olarak spor psikolojisini ele alırken, bir grup bu alana daha felsefi yaklaşır, spor ve psikoloji ilişkisini sorgulamışlardır. Bunlardan en önemlisi, 1900 yılında, spor psikolojisi terimi ilk kez ortaya atan, modern olimpiyat hareketinin kurucusu Fransız Pierre de Coubertin’dir. Coubertin, “*La Psychologie du Sport*” başlıklı bir makale yayınlamış (de Coubertin, 1900) ve 1937’de ölümüne kadar spor psikolojisi ile ilgili pek çok yazı yazmıştır. Pierre De Coubertin alana çok fazla katkı yapmış olmasına rağmen, bu alandaki yazıları ve deneyimlerinin çok azı sistematik ve ilericiydi (Karageorghis ve Terry, 2011). Uluslararası Olimpiyat Komitesi Başkanı olarak Coubertin, spor psikolojisine odaklanan iki Olimpik Kongrenin düzenlenmesinde etkili oldu. İlki 1897’de Le Havre, Fransa’da ve 1913’te İsviçre Lozan’da yapıldı. Spor psikolojisi disiplininin daha önce yeni bir spor bilimi dalı olarak tanıtılması Lozan Kongresi’nde gerçekleşti. Lozan Kongresi’nde sunulan iki bildirden biri Paul Rousseau tarafından

“Şampiyon Bir Sporunun Zihinsel Durumu” ve diğeri de J. Phillipe tarafından “Psikoloji Laboratuvarı'nda Spor Çalışması” başlıklı çalışmalardır (Crocker, Scott ve Gregg, 2016). Spor psikolojisinin ilk yıllarında ağırlıklı olarak, sporun ve motor beceri öğreniminin psikolojik yönlerini keşfetmeye çalışmışlardır. Sporcuların reaksiyon zamanı, spor becerilerini nasıl öğrendikleri ve sporun kişilik ve karakter gelişimindeki rolünü incelediler.

2. Dönem: Laboratuvarların ve Psikolojik Testlerin Gelişimi (1920–1938)

Spor psikolojisi tarihindeki bu dönem, Almanya, Japonya, Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde spor psikolojisi laboratuvarlarının geliştirilmesi ve artan psikolojik testlerle karakterize olmaktadır. 1920'lerin başında, ilk spor psikolojisi laboratuvarı, Dr. Carl Diem tarafından Almanya'nın Berlin kentinde kurulmuştur. 1925' de Piotr Antonovich Roudik Rusya' da, Illinois Üniversitesi'nden Coleman Griffith ise ABD' de spor psikolojisi laboratuvarlarını kurdular (Weinberg ve Gould, 2018).

Spor psikolojisi alanına hem kuramsal hem de uygulamalı olarak en erken katkıda bulunan figürlerden biri, futbol kalecisi, sprinter, cimnastikçi ve masa tenisi sporcusu olan Rus bilim adamı Avksenty Cezarevich Puni' dir. Moskova ve Leningrad'daki Fiziksel Kültür Enstitü' leri 1920'lerin başlarında kurulmuştur. 1927'de masa tenisi sporunda antrenmanın psiko-fizyolojik etkilerini inceleyen ilk çalışmasını gerçekleştirmiştir (Stambulova, Wrisberg ve Ryba, 2006). Puni'nin sonrasında 1963' de yazmış olduğu “Sporcuların Yarışmalara Psikolojik Hazırlanması (Psychological Preparation of Athletes for a Competition)” adlı makalesi, Rusya'da spor psikolojisi alanında yayınlanan ilk çalışmalar arasında kabul edilmektedir. Garfield ve Bennett (1984), “komünist ülkelerde spor alanındaki araştırmalara yapılan kapsamlı yatırımın 1950'lerin başlarında Sovyet uzay programının bir parçası olarak başladığını” bildirmişlerdir. Rus bilim insanları, astronotlara uzaydayken psiko-fizyolojik süreçleri kontrol etme konusunda eski yoga tekniklerinin etkisini araştırmışlardır. Bu teknikler, kalp atış hızını, vücut sıcaklığını, kas gerginliği ve yer çekimsiz ortamda stresli durumlarda duygusal tepkileri yönetmek amacıyla kullanılmış ve günümüzde kendi kendini düzenleme veya psişik öz-düzenleme olarak adlandırılmıştır (Williams ve Krane, 2015). Puni, Leningrad'daki Lesgaft Fiziksel Kültür Enstitüsü'nde lisans ve yüksek lisans derecelerini tamamlamış ve 87 yaşında (1898–1986) ölene kadar bu fakültede görev yapmıştır. Leningrad'da Spor Psikolojisi Bölümü'nü kurmuş ve Rusya' da spor psikolojisi disiplini oluşturmuştur. Puni, Leningrad'da yeni Sovyet spor psikolojisi disiplini geliştirirken, meslektaşı ve rakibi Piotr Antonovich Roudik, Moskova'daki Fiziksel Kültür Enstitüsü'nün psikoloji bölümünde aynı şeyi yapmıştır (Ryba, Stambulova ve Wrisberg, 2005; Stambulova, Wrisberg ve Ryba, 2006).

ABD'deki ilk spor psikolojisi laboratuvarını kuran Dr. Coleman R. Griffith, 1923'te Illinois Üniversitesi'nde spor psikolojisi alanında ilk üniversite düzeyindeki dersleri yürütmüş ve profesyonel bir spor takımı olan Chicago Cubs beyzbol takımında spor psikoloğu olarak üç sezon görev yapmıştır. Dr. Griffith öncü çabalarından dolayı, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki spor psikolojisi biliminin babası olarak kabul edilmiştir. Uzun bir süre boyunca Griffith, reaksiyon zamanı, psiko-motor becerilerin doğası, motor öğrenme ve kişilik konuları ile sportif performans arasındaki ilişkiyi incelemiş ve psiko-fizyolojik deneyler

yapmıştır. Griffith'in Illinois Üniversitesi'ndeki çalışmalarının bir sonucu olarak 1926 yılında *Antrenörlük Psikolojisi (Psychology of Coaching)* ve 1928 yılında *Sporcu Psikolojisi (The Psychology of Athletics)* başlıklı bu alanda yeni ufuklar açan iki farklı spor psikolojisi kitabı yayımlamıştır. 1930'da Büyük Buhran'ın başlamasıyla Griffith psikoloji laboratuvarında araştırmalarına devam edememiş ve 1932'de bu laboratuvar kapatılmıştır. Bu süre zarfında psikologlar sporcuları test etmeye, reaksiyon zamanı, konsantrasyon, kişilik ve saldırganlık gibi konuları araştırmaya başlamışlardır (Weinberg ve Gould, 2018).

3. Dönem: Geleceğe Hazırlık (1939–1965)

1943-44 yılları II. Dünya Savaşı yılları olduğundan ABD ve Avrupa da 1939-1965 yılları arasında alanla ilgili önemli sayılabilecek çalışmalar bulunmamaktadır ve bu tarih aralığı spor psikolojisinde karanlık yıllar olarak isimlendirilmektedir (Tiryaki, 2018).

II. Dünya Savaşı'nın ardından, Berkeley'deki California Üniversitesi'nden Franklin Henry, sporun psikolojik yönleri ve motor beceri kazanımı üzerine araştırmalar yaparak alanın bilimsel gelişimine büyük ölçüde katkı sağladığı gibi, ABD'de birçok beden eğitimi öğretmenini yetiştirmiştir. 1939'dan 1965'e kadar Warren Johnson ve Arthur Slatter-Hammel gibi önemli isimler spor psikolojisinde lisansüstü düzeyde derslere öncülük etmiş ve bu alanda araştırmalar yapmışlardır. 1951'de Alfred Hubbard yönetiminde Illinois Üniversitesi Spor Psikolojisi Laboratuvarı yeniden kurulmuş ve bu süre zarfında laboratuvarında çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. ABD'de, "Uygulamalı Spor Psikolojisinin Annesi" olarak anılan, spor psikolojisinde hem uygulama hem de araştırma yapan ilk kadın Dorothy Hazeltine Yates olmuştur (Gill, 1995). Yates, Üniversitede boksörlere duyguları yönetmek ve performansı arttırmak için, psikolojik gevşeme egzersizleri ve olumlu düşünmeyi nasıl kullanacaklarını öğretmiştir. Bu dönemde, spor psikolojisinde uygulamalar yapan bir diğer kişi, profesyonel bir beyzbol takımı olan St. Louis Browns ile çalışmak üzere işe alınan, çalışmaları geniş çapta duyurulan David Tracy'dir. Pennsylvania Eyalet Üniversitesi'nden bir profesör ve basketbol antrenörü olan, o dönemde Antrenörlük Psikolojisi'ni kitabını yazan, araştırma ve uygulamanın birlikteliğinin önemini vurgulayan John Lawther, daha sonraki tarihsel dönemlerde ortaya çıkmaya başlayacak uygulamalı çalışmalar için zemin hazırlamaya yardımcı olmuştur. Bu dönemin önemli gelişmelerinden biri 1965 yılında Roma'da yapılan I. Dünya Spor Psikolojisi Kongresi ve aynı yıl kurulan Uluslararası Spor Psikolojisi Birliği (International Society of Sport Psychology-ISSP)'dir (Weinberg ve Gould, 2018).

Türkiye'de spor psikolojisi kavramı bu dönemde başlamıştır. Bu alanda ilk bilgilere 1943 yılında Maarif Vekilliği, Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü tarafından tercüme ettirilerek yayınlanan "sporun fizyopatolojisi" isimli kitabın bir bölümünde yer verildiği belirtilmektedir. 1943-44 yıllarında ise İstanbul'da bugünkü adıyla Robert Koleji'nde beden eğitimi öğretmenliği yapan ve spor eğitimini Macaristan'da yapmış İlhami Polater'in Ulus gazetesinde spor psikolojisi ile ilgili yazılar yazdığı bilinmektedir (Tiryaki, 2000).

4. Dönem: Akademik Spor Psikolojisinin Kuruluşu (1966–1977)

1960'ların ortalarına gelindiğinde, beden eğitimi alanı akademik bir disiplin haline gelmiş ve spor psikolojisi bu disiplinde motor öğrenmeden farklı olarak anksiyete (kaygı), benlik saygısı ve kişilik gibi farklı psikolojik faktörleri inceleyerek alandaki araştırılan konuları zenginleştirmiştir. Uygulamalı spor psikolojisi danışmanları da sporcular ve takımlarla çalışmaya başlamıştır. Bunu ilk yapan, “uygulamalı spor psikolojisinin babası” olarak anılan San Jose Eyalet Üniversitesi'nden Bruce Ogilvie' dir. 1966'da Bruce Ogilvie “Problemlili Sporcular ve Bunlarla Nasıl Başa Çıkılacağı” (Ogilvie, 1966); 1968' de “Üst düzey yarışmacıların kişiliğindeki psikolojik tutarlılıklar” (Ogilvie, 1968); 1979' da “Çocuk sporcular: Spora katılımın psikolojik etkileri” (Ogilvie, 1979) başlıklı makaleleri yazmıştır. Bruce Ogilvie, ayrıca Thomas Tutko ile birlikte “Olimpiyat şampiyonlarının psikolojik profili: Olimpiyat madalya sahiplerine kısa bir bakış” (Ogilvie, Tutko ve Young, 1965) ve “Başarılı antrenörün bazı psikolojik özellikleri” (Ogilvie ve Tutko, 1966) ve “Karakter oluşturmak istiyorsanız başka bir şey deneyin: Spor” (Ogilvie ve Tutko, 1971) başlıklı makaleler yayımlamışlardır. Onlar da Griffith gibi kişiliğin spor performansını nasıl etkilediğine dair araştırmalar ile ilgilenmiş ve “Sporcu Motivasyonu Envanteri” ni geliştirmişlerdir. Bu dönemde ayrıca John Lawther tarafından “Spor Psikolojisi” adlı kitap yazılmıştır.

1970'lerin başlarında Avksenty Cezarevich Puni “Yarışmaya Psikolojik Hazırlık” modelini geliştirmiş ve yayınlamıştır. Puni'nin uygulamalı spor psikolojisi modelinin, bu dönemde Sovyetler Birliği'nin (SSCB) sahip olduğu sportif başarıları elde etmede etkili olduğu iddia edilmektedir (Stambulova, Wrisberg ve Ryba, 2006).

Bu dönemdeki önemli gelişmelerden biri 1967 yılında Kuzey Amerika Fiziksel Aktivite ve Spor Psikolojisi Birliği (North American Society for the Psychology of Sport and Physical Activity-NASPSA) kurulmasıdır. Bir diğer önemli gelişme ise, 1968' de Bulgaristan Varna'da ilk spor psikolojisi sempozyumunun düzenlenmesidir. 1969' da Fransa Vittell' de Avrupa Spor Psikolojisi Federasyonu' nun (European Federation of Sport Psychology-FEBSAC) ve aynı yıl psikomotor öğrenme ve spor psikolojisi alanındaki fikir ve bilimsel bilgi alışverişini teşvik etmek amacıyla Kanada Psikomotor Öğrenme ve Spor Psikolojisi Derneği (SCAPPS) kurulması bir diğer önemli gelişmelerdir.

1970'lere değin Türkiye'de spor psikolojisi adı ile geçen herhangi bir yayına rastlanamamıştır. Bu dönemde Türkiye'de Lütfü Öztabağ tarafından 1973' de “Spor Psikolojisi” ve 1974' de ise “Antrenörlük Psikolojisi” kitapları yayımlanmıştır. 1975 ve 1976 yıllarında açılan üç spor akademisinde (Ankara 19 Mayıs, İstanbul Anadolu Hisarı ve Manisa Gençlik ve Spor) beden eğitimi ve spor öğretmenliği bölümü öğrencileri spor psikolojisi dersiyle birlikte spor psikolojisiyle tanışmış ve bu alan özerk bilimsel bir disiplin olmuştur (Bayar, 2011; Şahinler, Büşra ve Atasoy, 2019).

5. Dönem: Spor ve Egzersiz Psikolojisinde Çok disiplinli Bilim ve Uygulamalar (1978-1999)

1970 ile 1999 yılları arasında spor ve egzersiz psikolojisi uluslararası alanda muazzam bir gelişme yaşamıştır. Halk arasında da artık bu bilim dalı daha bilinen ve kabul gören bir hal almıştır. Egzersiz

psikolojisi alanı da bu dönemde ayrı bir alan olarak kabul görmüş, bu konuda araştırmalar ve uygulamalar yapılmaya başlanmıştır. Uygulamalı spor psikolojisi de bu dönemde ayrıca bir gelişme kaydetmiştir. Bu dönemde, motor öğrenme, motor kontrol ve motor gelişim alanları spor ve egzersiz psikolojisi alanından ayrılmış ve kendi başına bir alt disiplin olarak ortaya çıkmıştır. Spor ve egzersiz psikolojisi alanında araştırma yöntemleri geliştirilmiş, araştırma, dergi, kitap ve konferans sayılarında artışlar gözlenmiştir. Bu alana ilgi duyan öğrenci sayısı artmış ve genel psikoloji geçmişine sahip profesyoneller alanda daha fazla çalışmaya başlamışlardır. Psikiyatri, psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik, davranış bilimleri ve spor bilimleri alanlarından araştırmacı ve uygulamacılar bu alana dâhil olmalarıyla spor ve egzersiz psikolojisi bilimi çok disiplinli bir bakış açısı kazanmıştır. Bu dönemde, spor ve egzersiz psikolojisi alanında eğitim standartlarının belirlenmesi, etik standartların geliştirilmesi, ruhsatların oluşturulması ve alanda çalışmak isteyenler için tam zamanlı pozisyonlar geliştirilmesi gibi çeşitli mesleki uygulama konuları ele alınmıştır (Weinberg ve Gould, 2018).

1980'lerde spor psikolojisi alanında uygulamaların artmaya başlaması aşağıdaki soruların alanda tartışılmasına sebep olmuştur (Cox, 2012):

1. Spor psikolojisi uygulamaları için yeterli bir bilimsel temel var mıdır?
2. Spor psikologları ne türden uygulamalar yapmalıdırlar?
3. Spor psikolojisi uygulamalarını yapmak için kimler yetkindir?

80'lerde spor psikolojisi dergilerinde bu konuları tartışan yaklaşık yirmi makale yayımlanmıştır. Spor psikolojisi alanında ne türden uygulamalar yapılması gerektiği konusu Danish ve Hale (1981) tarafından kaleme alınan "Spor psikolojisi uygulamasının anlaşılmasına doğru (Toward an understanding of the practice of sport psychology) başlıklı makalede ele alınmıştır. Spor ortamlarında klinik psikolojide yapılan sorunlu davranışı düzeltmeye yönelik uygulamalar yerine, spor psikolojisi uygulamalarında kişisel gelişim ve eğitim yaklaşımının (örneğin, zihinsel antrenmanlar) önemini savunmuşlardır. Bu yaklaşım kinesiyojoloji temelli programlara karşı klinik psikoloji temelli programlarda eğitim almış spor psikologları arasındaki gerilimlerden kaynaklanmıştır. Bu tartışma bugün hala geçerlidir (Cox, 2012).

1980'lerde önemli gelişmelerden biri, 1985'te Uygulamalı Spor Psikolojisi Derneği'nin (AASP, 2006'dan önce Uygulamalı Spor Psikolojisini Geliştirme Derneği olarak bilinir) kurulmasıdır. John Silva, AASP' nin oluşturulmasında öncü rol oynamış ve derneğin ilk başkanı olarak görev yapmıştır. AASP'nin amacı sosyal, sağlık ve performans geliştirmeye yönelik spor psikolojisi alanında uygulamalı araştırmaları teşvik etmek; bu alanda etik standartları belirlemek, spor psikoloğu olma nitelikleri ve spor psikologlarının sertifikalandırılması konusunda mesleki ihtiyaçların giderilmesidir (Portenga, Aoyagi ve Cohen, 2017).

Bu dönemde bir diğer önemli olay, Amerikan Psikoloji Derneği (APA) tarafından, 1987'de spor ve egzersiz psikolojisi bölümü olan 47. bölümü resmen tanınmasıdır. Bill Morgan bu bölümün ilk başkanı olarak görev yapmış ve Bölüm 47, APA üyelerine araştırmalarını paylaşma ve spor psikolojisi konularını ele alma fırsatı sunmuştur. Bu dönemde dünyada önemli gelişmelerden bazıları şunlardır: 1980' de ABD

Olimpiyat Komitesi, Spor Psikolojisi Danışma Kurulu kurdu ve 1985' de ABD Olimpiyat Komitesi ilk tam zamanlı spor psikoloğunu işe aldı. 1988' de ABD Olimpiyat takımına ilk kez resmi olarak tanınan bir spor psikoloğu eşlik etti. 1991' de Uygulamalı Spor Psikolojisi Derneği (AASP) derneği bünyesinde "sertifikalı spor psikolojisi danışmanı" unvanını oluşturdu (Weinberg ve Gould, 2018; Cox, 2012).

Bu dönemde Türkiye'deki gelişmelere baktığımızda, 1979 yılında Ege Üniversitesi'nde akademik anlamda spor psikolojisi çalışmalarının Psikolojik Rehberlik ve Danışmanlık alanında öğretim üyesi olan Prof. Dr. Süleyman Çetin Özoğlu tarafından başlatıldığı görülmektedir. Bu alanda ilk yüksek lisans öğrencileri Şevki Koç, Nihat Gündüz, Erol İlgin ve Seyhan Hasırcı olmuştur. Ülkemizde spor psikolojisi doktora programı ise 1981-1982 öğretim yılında yine Ege Üniversitesi'nde başlamış ve ilk öğrencileri Şevki Koç, Nihat Gündüz, Erol İlgin ve Seyhan Hasırcı olmuş, ilk doktora tezini de Şevki Koç vermiştir. Seyhan Hasırcı spor psikoloji alanında yazdığı doktora tezi araştırmaları için Almanya' ya gitmiştir. Süleyman Çetin Özoğlu "Spor Psikolojisi Ders Notları" adı ile bir teksir yayımlarken onu takip eden yıllarda Sabri Özbaydar (1983) "İnsan Davranışının Sınırlılıkları ve Spor Psikolojisi" adı ile kitap yayımlamıştır (Aybey, 2005). 1985 yılında ise Ergun Başer'in "Uygulamalı Spor Psikolojisi: Performans Sporunda Spor Psikolojisinin Rolü" adlı kitabını yayımlamıştır (Bayar, 2011). 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi Spor Bilimleri ve Teknolojisi Bölümü, Eğitim Fakültesi'ne bağlı olarak kurulmasıyla birlikte; Spor eğitimi (Spor Pedagojisi), Sporda Psikososyal Alanlar, Antrenman ve Hareket Bilimleri, Sporcu Sağlığı ve Spor Yönetimi ve Organizasyonu Ana Bilim Dalları (ABD) açılmıştır (Açıkada, 1997). 1989 yılından itibaren spor psikolojisi alanındaki akademik çalışmalar Sporda Psikososyal Alanlar ABD. bünyesinde devam etmiştir. 1986 yılında Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'ne (GSGM) bağlı olarak kurulan Spor Eğitim ve Sağlık Araştırma Merkezi (SESAM)'da ilk kez spor psikoloğu unvanı ile iki uzmanın ataması gerçekleşmiştir (Bayar, 2011). Spor psikolojisine özgü ilk uluslararası sempozyum Dr. Şefik Tiryaki önderliğinde 1997 yılında Mersin Üniversitesi'nde yapılmıştır (Tiryaki, 2000). Uluslararası katılımlı ilk spor psikolojisi kursu yine Dr. Perican Bayar önderliğinde 1997 yılında Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu tarafından gerçekleştirilmiştir (Özerkan, 2004).

6. Dönem: Çağdaş Spor ve Egzersiz Psikolojisi (2000-Günümüz)

2000' li yıllardan itibaren spor ve egzersiz psikolojisi gelecek vadeden, ilgi çekici bir alan haline gelmiştir. Bu dönemdeki gelişmelere baktığımızda 2003 yılında Amerikan Psikoloji Derneği 47.bölüm ile özel bir yeterlilik alanı olarak spor psikolojisine odaklanmıştır. 2017 yılında İspanya, Sevilla'da gerçekleşen Uluslararası Spor Psikolojisi Derneği Konferansı'na 70 ülkeden 1000'den fazla araştırmacının katılması bu alana olan ilgini ne denli arttığının göstergesidir (Weinberg ve Gould, 2018). 15-20 Temmuz 2019 tarihleri arasında Münster'de gerçekleşen 15. Avrupa Spor ve Egzersiz Psikolojisi Kongresi' ne 900'den fazla katılımcı iştirak etmiş ve hem katılımcı sayısı ve yayınların kalitesindeki artış ile spor psikolojisi alanına artan ilgiyi gözler önüne sermiştir (<https://fepsac.com/old-web/congresses/former-congresses/congress-2019/>).

Bu dönemde Türkiye’de spor psikolojisi alanında ikinci kongre 2001 yılında Dr. Birol Doğan önderliğinde Ege Üniversitesi’nde yapılmış ve uzun bir dönem spor psikolojisi alanında spesifik kongrelere ara verilmiştir. Egzersiz ve spor psikolojisi alanında Ülkemizde yapılan kongreler 2015 yılından itibaren Marmara Üniversitesi ve Egzersiz ve Spor Psikolojisi Derneği iş birliği ile gerçekleşmiştir. Egzersiz ve Spor Psikolojisi Kongresi’nin üçüncüsü 2015 yılında, dördüncüsü 2018 yılında Marmara Üniversitesi’nde yapılmıştır. Kongrenin beşincisi 2020 yılında, o dönem yaşanan Korona salgını sebebiyle 134 katılımcı, 75 sözel bildiri ile çevrimiçi ortamda gerçekleşmiştir.

29 Ocak 2011 tarihinde Egzersiz ve Spor Psikolojisi Derneği (ESPDER) kurulmuştur. ESPDER’ in kurucu üyeleri Dr. Turgay Biçer, Dr. Füsün Öztürk Kuter, Dr. Ziya Kuruç, Dr. Zeynep Dinç, Dr. Birol Doğan, Dr. F. Hülya Aşçı, Dr. Seyhan Hasırcı, Dr. Şefik Tiryaki, Dr. Leyla Tavacıoğlu, Dr.Emine Çağlar, Dr.Ziştan Kazak Çetinkalp, Dr. Perican Bayar’dır. Ülkemizde spor ve egzersiz psikolojisinin dernek oluşumunda yer alışı ayrıca Türk Psikologlar Derneği tarafından 2015 yılında derneğin altında Spor ve Egzersiz Psikolojisi birimini kurularak gerçekleşmiştir. Bu dönemde ülkemizde ayrıca 2010 yılında Uygulamalı Spor ve Egzersiz Psikolojisini Geliştirme Derneği kurulmuşsa da kısa süre sonra kapanmıştır.

1979 yılında Sporda Psikososyal Alanlar ABD. olarak başlayan yüksek lisans eğitimi (Açıkada, 1997), “Egzersiz ve Spor Psikolojisi” adı altında yüksek lisans programı ile spesifik olarak ilk kez 2014 yılında Marmara Üniversitesi’nde açılmıştır (Tiryaki, 2018). 2020 yılında da Hacettepe Üniversitesi “Spor ve Egzersiz Psikolojisi” adı ile bu alandaki ikinci yüksek lisans programını faaliyete geçirmiştir.

Türkiye’de spor psikolojisi alanına özel 2021 yılında yayın hayatına başlayan, International Journal of Turkish Sport and Exercise Psychology dergisi bulunmaktadır. Egzersiz psikolojisi alanına özel Uluslararası Egzersiz Psikolojisi Dergisi, 2019 yılında makale kabulüne başlamıştır.

Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Genel Müdürlüğü (SGM) Türkiye Olimpiyat Hazırlık Merkezlerinde görevlendirmek, sporculara psikolojik destek sağlamak üzere 2018 yılında 98, 2021 yılında 50 spor psikoloğunu devlet kadrosuna almıştır. Amerika Uygulamalı Spor Psikolojisi Derneği (AASP)’nden farklı olarak ülkemizde görev yapan spor psikologlarında “spor bilimleri konusunda eğitim almış olma” şartı aranmamıştır. Bu konuya Egzersiz ve Spor Psikolojisi Derneği karşı duruş göstermiş, psikolog ünvanının psikoloji mezunlarına verildiği gibi spor kelimesinin geçtiği “spor psikoloğu” ünvanını alan ve devlet kadrolarına atanan kişilerde Amerika, Kanada, Avrupa ve İngiltere’de olduğu gibi, spor konusunda eğitim alma şartının aranması gerekliliğini savunmuş ve “psikolog” ünvanı için psikoloji lisans derecesine sahip olunması gerektiği için, bu alanda çalışanların “spor ve egzersiz psikolojisi danışmanı”, “zihinsel performans danışmanı” veya “sporda psikolojik performans antrenörü” gibi ünvanları alabilecekleri konusunda öneri getirmişlerdir.

Bu dönemde ayrıca spor psikoloji alanında unvan sorununu çözmek ve uygulamaların kalitesini arttırmak adına 27-28 Mart 2021, Türk Psikologlar Derneği tarafından Uygulamalı Spor Psikolojisinin Ülkemizde Geleceği Çalıştayı düzenlenmiş, 19-21 Mart 2022 tarihinde ise Gençlik ve Spor Bakanlığı,

Eğitim, Araştırma ve Koordinasyon Genel Müdürlü tarafından “Spor Psikolojisi Zirvesi” yapılmıştır. Ülkemizde ilk kez spor psikolojisi alanında yaşanan sorunlar spor psikologların yetkinlikleri, spor psikolojisi etik ilkeleri, takım ve bireysel sporlar perspektifinde spor psikolojisinin rolü, çift kariyer ile ilgili süreçlerin yapılandırılması, yönetilmesi ve çözüm önerileri, federasyon, sporcu, antrenör, spor psikoloğu arasında iletişim ve bu süreçlerin yönetilmesi ve geliştirilmesine yönelik öneriler başlıkları altında 84 psikolog, 20 antrenör, 30 Spor Bakanlığı personeli, 33 akademisyen katılımıyla tartışılmıştır.

Ülkemizde Spor ve Egzersiz Psikolojisi Alanında Araştırma ve Uygulamalara Öncülük Eden Bilim İnsanları

Ülkemizde 1970’ li yıllara kadar spor psikolojisi alanında herhangi bir kitap basılmamış olup; bu alanda ilk iki yayın Lütfi Öztabağ (1974) tarafından “Spor Psikolojisi ve Antrenörlük Psikolojisi” adı ile basılmıştır. Daha sonraları Süleyman Çetin Özoğlu “Spor Psikolojisi Ders Notları” adı ile bir teksir yayımlarken onu takip eden yıllarda Sabri Özbaydar (1983) “İnsan Davranışının Sınırlılıkları ve Spor Psikolojisi” adlı kitap ile alana katkı sağlamışlardır.

Türkiye’ de 1979 yılında spor psikolojisi alanında “Cimnastik Spor Yapan Çocuklarda Motivasyonun önemi” başlıklı yüksek lisans tezini ve 1990 yılında “Performans Sporcularında Denetim Odağı” başlıklı doktora tezini yazan Dr. Seyhan Hasırcı’ nın “Sporda Denetim Odağı” kitabı ile bilgi birikimlerini kitaplara dökerek gelecek nesillere aktaran diğer önemli isimdir.

Perican Bayar, 1983 yılında spor psikolojisi alanında “Atletlerin Kişilik Özellikleri” başlıklı bir yüksek lisans tezi yazarak başladığı spor psikolojisi kariyerinde birçok araştırma yapmıştır. GSGM antrenör kurslarında okutulmak üzere 1985 yılında Ergun Başer’in “Uygulamalı Spor Psikolojisi: Performans Sporunda Spor Psikolojisinin Rolü” adlı kitabını yayımlamıştır (Bayar, 2011). Uludağ Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan Dr. Füsün Öztürk 1991 yılında “Sporda Stres” kitabı ve bu alanda yapmış olduğu birçok çalışma ile alana katkı sağlamış olan önemli isimlerden biridir.

Spor psikolojisi alanında araştırma yapan ve Tıp doktoru olan Dr. Can İkizler, Dr. Cengiz Karagözoğlu ile 1999 yılında kaleme aldığı “Sporda Başarının Psikolojisi” kitabı alanda önemli eserlerden biridir. Spor psikolojisi alanında araştırmalarıyla ve yetiştirdikleri araştırmacılarla önemli katkı sağlayan isimlerden biri Dr. Şefik Tiryaki’ dir. 2000 yılında yazmış olduğu “Spor Psikolojisi: Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama” kitabı o tarihlerde spor psikolojisi alanında ele alınan kavramları açıklayan önemli bir eserdir. Dr. Tiryaki, spor psikolojisi alanında Türkiye’ de yapılan ilk bilimsel organizasyonlara öncülük etmesi, Ülkemizde ilk spor psikolojisi laboratuvarını kurması bu alanda araştırmaların kalitesinin artırılması ve araştırmacıların yetiştirilmesinde çok önemli katkılar sağlamıştır. İstanbul Üniversitesi’nde öğretim üyesi olan Tıp doktoru olup alanda birçok çalışmaya imza atan Dr. Kemal Nuri Özerkan’ ın 2004 yılında “Spor Psikolojisine Giriş: Temel Kavramlar” ve 2012 yılında “Bedenin Efendisi Zihin” kitapları önemli eserleri arasında yer almaktadır. İstanbul Üniversitesi’nde spor psikolojisi alanında araştırmalar yapan bir diğer önemli isim Dr. Ayşe Türksoy Işım’ dır.

Dr. Ziya Kuruç psikoloji alanında yetişen, spor psikolojisi alanına önemli katkılar sağlamış Hacettepe Üniversitesi'nden bilim insanıdır. Aynı üniversitede bu alanda önemli yayınlara ve projelere imza atmış bir diğer isim Dr. Emine Dolu Çağlar'dır. Ege Üniversitesi'nden Dr. Birol Doğan, Dr. Süleyman Morali, Dr. Feridun Dorak ve Dr. Ersin Altıparmak, Dr. Zışan Kazak; Manisa Celal Bayar Üniversitesi'nde Dr. Gökhan Çobanoğlu, Dr. Nevzat Mutlutürk, Dr. Metin Sayın; Gazi Üniversitesi'nden Dr. Özbay Güven, Dr. Emin Kuru ve Dr. Mehmet Güçlü; Marmara Üniversitesi'nden Dr. Veysel Küçük, Mersin Üniversitesi'nde Dr. Turhan Toros bu alanda önemli araştırmalar yapan, öğrenciler yetiştiren, alanın gelişimine katkı sağlayan diğer bilim insanlarıdır.

Türkiye' de spor psikolojisi alanında önde gelen isimlerinden biri olan Dr. F. Hülya Aşçı araştırmacı ve eğitimci kimliğiyle spor psikolojisi alanında uluslararası ve ulusal birçok bilimsel yayın yapmıştır. Dr. Aşçı, spor psikolojisi alanında çok prestijli bir dergi olan "Psychology of Sport and Exercise" dergisinin yardımcı editörüdür. 2006 yılında Uluslararası Spor ve Psikolojisi Birliği (ISSP) tarafından "*Gelecek Vadeden Araştırmacı*" ödülüne layık görülmüştür. 2019 yılında Almanya' nın Munster kentinde gerçekleşen, spor psikolojisi alanında önemli organizasyonlardan biri olan Avrupa Spor ve Egzersiz Psikolojisi Kongresi'nde "*Benlik algısı ve fiziksel benlik: kültür ve iyi oluş perspektifinden incelenmesi*" başlıklı konu ile davetli konuşmacı olarak yer alarak bu alanda çalışanları gururlandırmıştır.

Spor psikoloji alanında uygulamalı olarak yapılan çalışmalarını inceleyecek olursak; bu alanda önde gelen isimlerden biri Dr. Turgay Biçer' dir. UEFA Kupası'nı kazanan Galatasaray Spor Kulübü, Dünya ve Konfederasyon Kupası'nda 3. olan A Milli Futbol takımlarının psikolojik performans danışmanlığını yapmıştır. En çok bilinen bu görevlerinin yanı sıra birçok olimpiik ve üst düzey liglerde yarışan sporcuya psikolojik destek vermiştir. Dr. Biçer' in dokuz adet kitabı vardır. "Sporda Duygu ve Aklın Yönetimi", "Doruk Performans" ve "Şampiyonluğun Psikolojisi" en bilinen kitaplarıdır. Dr. Biçer sadece spor psikolojisi alanına değil, performans psikolojisine de odaklandığı için alan dışından birçok kitleye kişisel gelişim perspektifinden de hitap etmektedir. Dr. Biçer ve spor psikolojisi alanındaki diğer öğretim üyeleri Egzersiz ve Spor Psikolojisi Derneği (ESPDER)' nin kurulmasında öncülük ederek, Ülkemizde spor ve egzersiz psikolojisi alanının kurumsallaşmasına çok önemli katkı sağlamışlardır.

Spor psikolojisi alanında hem uygulamalı hem de kuramsal çalışmalarını bulunan önemli isimlerden biri Dr. Erkut Konter'dir. Futbol Federasyonunda spor psikolojisi ile ilgili eğitimlerde sıkça görev alan ve birçok branşta psikolojik performans danışmanlığı yapan Dr. Konter' in birçok bilimsel makalesi ve kitabı bulunmaktadır. Bunlardan bazıları: "Sporda Motivasyon", "Sporda Stres ve Performans", "Kuramlar ve Kontrol Etmek Teknikleri, Spor Psikolojisi ve Futbol" dur. Bu alanda uygulamalı ve kuramsal çalışan bir diğer önemli isim de Psikolojik Rehberlik ve Danışmanlık alanından yetişen Dr. Cengiz Karagözoğlu' dur. Atıcılık ve Avcılık Federasyonu başta olmak üzere birçok, olimpiik ve üst düzey liglerde faaliyet gösteren sporcuya psikolojik performans danışmanlığı yapmıştır. Uygulamalı spor psikolojisi alanında verdiği eğitimler alanda çalışanlar tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Araştırmacı ve eğitimci kimliği ile de öne çıkan Dr. Karagözoğlu, bu alanda pek çok araştırmacı ve öğrenci yetiştirmiş önemli isimler arasında yer almaktadır. Spor psikolojisi alanından hem kuramsal hem de uygulamalı çalışan bir diğer

önemli isim Dr. Hakan Kolayış' tir. Dr. Kolayış, biofeedback ve neurofeedback uzmanlığı bulunmaktadır. Profesyonel olarak milli takımlar ve üst düzey lig takımlarında psikolojik performans danışmanlığı yapmıştır. Atıcılık milli takımı ile 2016 Rio olimpiyatları, Kasımpaşa profesyonel Futbol takımı, Sakaryaspor profesyonel futbol takımı, Türkiye Olimpiyat Hazırlık Merkezleri (TOHM), Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Kağıtspor, Karate A, U21, Ümit ve Genç milli Takımlar, psikolojik performans danışmanlığı yaptığı bazı kulüp ve milli takımlardır.

Spor psikolojisinin bir alt dalı olan motor öğrenme konusunu çalışan ve laboratuvar ortamında araştırmalar yapan bilim insanlarının ülkemizde daha az olduğu bilinmektedir. Motor öğrenme konusunda Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Dr. Sadettin Kirazcı, Lock Haven University of Pennsylvania'dan Dr. Cengiz Yakut önemli çalışmalara imza atmıştır. Dr. Dilara Sevimay Özer ve Kamil Özer tarafından 2004 yılında kaleme alınmış olan "Çocuklarda Motor Gelişim" kitabı da motor gelişim alanında önemli bir eserdir. Buna ek olarak spor psikolojisi alanında laboratuvar ortamında biofeedback ve neurofeedback gibi konularda uygulamalı araştırma yapan bilim insanları Dr. Apdurrahman Aktop, Dr. Hakan Kolayış, Dr. Serdar Tok, Dr. Recep Görgülü olarak belirtilebilir.

Ülkemizde spor psikoloji alanında teorik ve uygulamalı çalışmalar son zamanlarda büyük bir ivme kazanmış ve bu alandaki araştırmacılar ve uygulamacılar çok artmıştır. Son zamanlarda psikoloji ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanlarından mezun olan kişiler spor psikolojisi alanında çalışmaya başlayıp alana zenginlik kazandırmışlardır. Spor psikolojisi alanında çalışan pek çok araştırmacı bulunmaktadır. Yukarıda bahsi geçen bilim insanları spor psikolojisi alanındaki araştırmaları bağlı buldukları kurumlarda başlatan ve bu alanda ilk çalışmaları yapanlar olarak önem arz etmektedir.

Tablo 1. Dünyada ve Türkiye'de spor psikolojisi alanında ilk ders kitapları

Yazar	Yılı	Kitap adı
Coleman R. Griffith	1926	Antrenörlük Psikolojisi (Psychology of Coaching)
	1928	Sporcu Psikolojisi (The Psychology of Athletics)
John D. Lawther	1951	Antrenörlüğün Psikolojisi (Psychology Of Coaching)
Bruce Ogilvie ve Tom Tutko	1966	Problemlerli Sporcular ve Bunlarla Nasıl Başa Çıkılacağı (Problem Athletes And How To Handle Them)
Robert Singer	1968	Motor Öğrenme ve İnsan Performansı (Motor Learning and Human Performance)
Joseph B. Oxendine	1968	Kaba Motor Becerilerin Öğrenilmesinde Zihinsel ve Fiziksel Antrenmanın Etkisi (The Effect of Mental and Physical Practice on the Learning of Gross Motor Skills)
Miroslaw Vanek ve Bryant Crary	1970	Psikoloji ve Üstün Sporcu (Psychology and the Superior Athlete)
Rainer Martens	1975	Sosyal Psikoloji ve Fiziksel Aktivite (Social Psychology and Physical Activity)
Albert Carron	1980	Sporun Sosyal Psikolojisi (Social Psychology of Sport)
Ülkemizde Yayımlanan İlk Spor Psikolojisi Kitapları		
Yazar	Yılı	Kitap adı

Lütfü Öztabağ	1973	Spor Psikolojisi
	1974	Antrenörlük Psikolojisi
Sabri Özbaydar	1983	İnsan Davranışının Sınırları ve Spor Psikolojisi
Ergun Başer	1986	Uygulamalı Spor Psikolojisi: Performans Sporunda Spor Psikolojisinin Rolü
Fusun Öztürk	1991	Sporda Stres
Şevki Koç	1994	Spor Psikolojisine Giriş
Can İkizler, Cengiz Karagözoğlu	1999	Sporda Başarının Psikolojisi
Şefik Tiryaki	2000	Spor Psikolojisine Giriş: Kavramlar, Kuramlar ve Uygulama

Dünyada ve Türkiye’de Başlıca Spor Psikolojisi Organizasyonları ve Dergilerinin Zaman Çizelgesi (Williams ve Krane, 2015; Tiryaki, 2000).

- Uluslararası Spor Psikolojisi Derneği (ISSP) —1965’te kurulan bu örgüt, spor ve egzersiz psikolojisi alanında dünya çapında yapılan araştırma ve uygulamaları teşvik eder.
- Kuzey Amerika Spor ve Fiziksel Aktivite Psikolojisi Derneği (NASPSPA) – 1967’ de kurulan bu dernek, spor ve fiziksel aktivitenin psikolojik yönlerine odaklanan en eski organizasyonlardan biridir.
- Kanada Psikomotor Öğrenme ve Spor Psikolojisi Derneği (SCAPPS) — 1969’da psikomotor öğrenme ve spor psikolojisi alanındaki fikir ve bilimsel bilgi alışverişini teşvik etmek amacıyla kurulmuştur.
- Avrupa Spor Psikolojisi Federasyonu (FEPSAC)- 1969’da kurulan bu Federasyon, Avrupa’da spor ve egzersiz psikolojisi alanında bilimsel, eğitimsel ve profesyonel çabaları teşvik etmektedir.
- 1970’ de Uluslararası Spor Psikolojisi Dergisi (International Journal of Sport Psychology- ISSP) yayımlanmaya başladı.
- 1979’ da Spor ve Egzersiz Psikolojisi Dergisi (Journal of Sport and Exercise Psychology-NASPSPA) yayımlanmaya başladı.
- Uygulamalı Spor Psikolojisi Derneği (AASP) —1985’ de kurulan AASP’ nin amacı, uygulamalı spor ve egzersiz psikolojisinde araştırma ve uygulamayı teşvik etmektir.
- 1987’ de Spor Psikoloğu Dergisi (The Sport Psychologist) yayımlanmaya başladı.
- Amerikan Psikoloji Derneği (APA) — 1987’de bu dernek Egzersiz ve Spor Psikolojisi 47. Bölüm olarak kabul etmiştir.
- 1989’ da Uygulamalı Spor Psikolojisi Dergisi (Journal of Applied Sport Psychology- AASP) yayımlanmaya başladı.
- 2000’de Spor ve Egzersiz Psikolojisi Dergisi (Psychology of Sport and Exercise- FEPSAC) yayımlanmaya başladı.
- 2003’te Uluslararası Spor ve Egzersiz Psikolojisi Dergisi (International Journal of Sport and Exercise Psychology) yayımlanmaya başladı.
- 2007’de Klinik Spor Psikolojisi Dergisi (Journal of Clinical Sport Psychology) yayımlanmaya başladı.

- 2008'de Uluslararası Spor ve Egzersiz Psikolojisi Derlemeleri Dergisi (International Review of Sport and Exercise Psychology-ISSP) yayımlanmaya başladı.
- 2010' da Uygulamada Spor Psikolojisi Dergisi (Journal of Sport Psychology in Action- AASP) yayımlanmaya başladı.
- Spor, Egzersiz ve Performans Psikolojisi 2012' de APA' nın 47. Bölümünde yayımlanmıştır.
- Türkiye Egzersiz ve Spor Psikolojisi Derneği (ESPDER) – 2011 yılında egzersiz ve spor psikolojisi alanında araştırma ve uygulamayı teşvik etmek amacıyla kurulmuştur.
- 2015 yılında Türk Psikologlar Derneği' nin Spor ve Egzersiz Psikoloji Birimi açılmıştır.
- 2019 yılında Ülkemizde Uluslararası Egzersiz Psikolojisi Dergisi yayımlanmaya başladı.
- 2019 Türkiye Olimpik Hazırlık Merkezlerine Spor Psikoloğu alımları yapılmaya başlanmıştır.
- 2021 yılında Ülkemizde International Journal of Turkish Sport and Exercise Psychology dergisi yayımlanmaya başladı.
- 27-28 Mart 2021, Türk Psikologlar Derneği tarafından Uygulamalı Spor Psikolojisinin Ülkemizde Geleceği Çalıştayı düzenlenmiştir.
- 19-21 Mart 2022, Gençlik ve Spor Bakanlığı, Eğitim, Araştırma ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü tarafından "Spor Psikolojisi Zirvesi" düzenlenmiştir.

2. SONUÇ

Spor psikolojisinin tarihi yaklaşık 200 yıl öncesine dayanmaktadır. Spor psikolojisi ve performans araştırmalarının tarihi 1830 gibi erken bir tarihte başlamış ve 19. yüzyılın ikinci yarısında hız kazanmıştır. Dünyada bu alanın şekillenmesine yardımcı olan ilk öncüler arasında "deneysel psikolojinin babası" olarak tanınan Wundt, Fransa' da beden eğitiminin kurucusu olan ve onur nişanı (Legion of Honor) ödüllü sahibi Tissié ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi'nin kurucusu, Modern Olimpiyat hareketinin babası olan Baron De Coubertin bulunmaktadır (Lochbaum ve ark., 2022). Spor psikolojisinin ortaya çıktığı yıllar kavramsal olarak psikoloji biliminin spor ile ilişkisi anlaşılmaya çalışılmış ve sonrasında laboratuvarların ve psikolojik testlerin gelişimi alanda kendini göstermiştir. Bu alandaki araştırmalar II. Dünya Savaşı ile duraklamış, savaş bittikten sonra uygulamalı araştırmalar devam etmiş ve 1960'lı yıllara gelindiğinde spor psikolojisi artık akademik bir disiplin olarak kabul edilmiştir. Spor psikolojisinin gelişimi yıllar içerisinde artarak devam etmiş, günümüzde de ilgi gören bir alan haline gelmiştir.

1830'larda dünyada gelişmeye başlayan spor psikolojisinin Ülkemizde telaffuz edilmesi 1940'lı yıllarını bulmuştur. Dünyadaki gelişime nazaran spor psikolojisi Türkiye' de daha yavaş ilerlemiştir. Dünyada spor psikolojisi alanında ağırlıklı olarak psikoloji alanındaki bilim insanları yer alırken, Ülkemizde spor psikolojisi oluşumu ağırlıklı olarak spor bilimleri çevrelerinde ele alınmış, ders olarak okutulmuş, araştırma ve uygulamalara spor ile ilgili okullar ve spor kuruluşlarında yer verilmiştir.

Dünyada Amerikan Psikoloji Derneği (APA) 1987 yılında Egzersiz ve Spor Psikolojisi 47. Bölüm olarak kabul ederken, Ülkemizde Türk Psikologlar Derneği 2015 yılında Spor ve Egzersiz Psikolojisi Birimi' ni kurmuştur. Spor Bilimleri ile ilgili Yüksekokul, Fakülte ve Enstitülerde spor psikoloji ile ilgili eğitim ve

araştırma çalışmalarının 1979'lu yıllarda başlamış olması, ülkemizde spor bilimleri çevrelerinden spor psikolojisi ile ilgili faaliyetlerin daha yoğun olmasının sebebi olarak görülebilir. Spor Bilimleri ile ilgili eğitim kurumlarında psikoloji, psikolojik danışmanlık ve rehberlik ve psikiyatri alanlarından bilim insanları görev yapsa da sayıca azlardır. 2015 yılında Türk Psikologlar Derneği' nin spor ve egzersiz psikoloji birimi kurması ile ülkemizde psikoloji alanından gelen bireylerin spor psikolojisi alanına ilgisi artmıştır. Amerika' da 1980'li yıllarda başlayan spor psikolojisi alanında etik standartlar nelerdir?, Kimler spor psikoloğu olabilir?, Spor psikologlarının sertifikalandırılması konusunda mesleki ihtiyaçları nelerdir? şeklindeki tartışmalar Ülkemizde yenilerde tartışılır olmuştur. Bu tartışmalar doğrultusunda 27-28 Mart 2021 tarihinde Türk Psikologlar Derneği tarafından "*Uygulamalı Spor Psikolojisinin Ülkemizde Geleceği Çalıştayı*" ve 19-21 Mart 2022 tarihinde Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından "*Spor Psikolojisi Zirvesi*" düzenlenmiştir. Bu konuda tartışmaların başlaması Türkiye' de alanın geleceği açısından olumlu bir gelişmedir. Ülkemizde spor ve egzersiz psikolojisi ile ilgili eğitimlerin, sertifikasyon ve unvan meselelerinin spor, psikoloji ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik alanlarının bir araya gelerek ele alınması ve çözümlenmesine, bu alanda eğitimci, araştırmacı ve uygulamacı olarak yer almak isteyen bireyler için, ivedilikle ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

- Açıkada, C. (1997). Türkiye'de Spor Eğitimi Veren Kurumların Yeniden Yapılanması ve Hakemli Çalışmaların Gelişimi. Spor Bilimleri Dergisi, 8(1), 17-42.
- Aybey, H.Y. (2005). Türkiye süper lig takımlarından Gaziantepspor'un müsabaka öncesi ve müsabaka sonrası kaygı düzeyi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Doç.Dr. Sadrettin Pençe, Gaziantep Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Ana Bilim Dalı.
- Bayar, P. (2011). Türkiye'de spor psikolojisinin gelişimi, Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 8(4), 131-136.
- Cattell, J.M. (1901). Psychological tests and measurements. American Physical Education Review, 6, 194-195.
- Coubertin, P. de. (1900). La psychologie du sport. La Revues Des Deux Mondes, 70:161-179.
- Cox, R. H., (2012). Sport psychology: Concepts and applications.
- Crocker, P., Scott, D. Gregg, M. (2016). Introducing Sport and Exercise Psychology Sport and exercise psychology: Eds: Crocker, P., A Canadian perspective. Pearson Education: Canada.
- Danish, S. J., & Male, B. D. (1981). Toward an understanding of the practice of sport psychology. Journal of Sport and Exercise Psychology, 3(2), 90-99.
- Davis, S. F., Huss, M. T., & Becker, A. H. (1995). Norman Triplett and the dawning of sport psychology. The Sport Psychologist, 9(4), 366-375.
- Garfield, C. A., & Bennett, H. Z. (1984). Peak performance: Mental training techniques of the world's greatest athletes. JP Tarcher.
- Gill, D. L. (1995). Women's place in the history of sport psychology. The Sport Psychologist, 9(4), 418-433.
- Karageorghis, C. I., & Terry, P. C. (2011). Inside sport psychology. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Kornspan, A. S. (2007). EW Scripture and the Yale psychology laboratory: Studies related to athletes and physical activity. The Sport Psychologist, 21(2), 152-169.
- Lochbaum, M., Stoner, E., Hefner, T., Cooper, S., Lane, A. M., & Terry, P. C. (2022). Sport psychology and performance meta-analyses: A systematic review of the literature. PloS one, 17(2), e0263408.
- Ogilvie, B. C., Tutko, T. A., & Young, I. (1965). The Psychological Profile of Olympic Champions: A Brief Look at Olympic Medalists. In First International Congress of the Psychology of Sports, Rome.

- Ogilvie, B. C., & Tutko, T. (1966). Some psychological traits of the successful coach. In Paper from the World Congress of Sports Sciences, Madrid.
- Ogilvie, B. C., & Tutko, T. A. (1971). Sport-If You Want to Build Character, Try Something Else. *Psychology Today*, 5(5), 60.
- Ogilvie, B. (1979). The child athlete: Psychological implications of participation in sport. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 445(1), 47-58.
- Ogilvie, B. (1966). Problem athletes and how to handle them. Pelham.
- Ogilvie, B. C. (1968). Psychological consistencies within the personality of high-level competitors. *Jama*, 205(11), 780-786.
- Özkeran, K. N. (2004). Spor psikolojisine giriş. Nobel Yayınları, Ankara.
- Portenga, S. T., Aoyagi, M. W., & Cohen, A. B. (2017). Helping to build a profession: A working definition of sport and performance psychology. *Journal of Sport Psychology in Action*, 8(1), 47-59.
- Reiber, R.W. (2001). Wundt and the Americans: From flirtation to abandonment. In R.W. Reiber and D.K. Robinson (Eds.), *Wilhelm Wundt in history: The making of a scientific psychology* (pp.145-160). New York: Kluwer Academic.
- Ryba, T. V., Stambulova, N. B., & Wrisberg, C. A. (2005). The Russian origins of sport psychology: A translation of an early work of AC Puni. *Journal of Applied Sport Psychology*, 17(2), 157-169.
- Stambulova, N. B., Wrisberg, C. A., & Ryba, T. V. (2006). A tale of two traditions in applied sport psychology: The heyday of Soviet sport and wake-up calls for North America. *Journal of Applied Sport Psychology*, 18(3), 173-184.
- Şahinler, Y., Büşra, Ü. N., & Atasoy, T. (2019). Dünyada Ve Türkiye'de Spor Psikolojisi. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 118-123.
- Williams, J. M., & Krane, V. (Eds.). (2015). *Sport Psychology: Past, Present, Future*. Applied sport psychology: Personal growth for peak performance, 1-14.
- Terry PC. (2011). *Applied Sport Psychology*. IAAP Handbook of Applied Psychol. Wiley-Blackwell; 386–410.
- Tiryaki, Ş. (2000). Spor psikolojisi: kavramlar, kuramlar ve uygulama. Eylül kitabevi ve yayınevi.
- Tiryaki, Ş. (2018). Geçmişten Günümüze Türkiye' de Spor Psikolojisi, IV. Uluslararası Egzersiz ve Spor Psikolojisi Kongresi, 13-15 Nisan, İstanbul.
- Weinberg, R. S., & Gould, D. (2018). *Foundations of sport and exercise psychology*, 7E. Human Kinetics.
- <https://fepsac.com/old-web/congresses/former-congresses/congress-2019/> (Erişim Tarihi: 10.03.2022)